

INTERNET U DOBA PANDEMIJE

VODIČ ZA PREŽIVLJAVANJE

SHARE
FOUNDATION

Impresum

Izdavač: SHARE Fondacija Beograd, oktobar 2020.

Urednici: Danilo Krivokapić i Andrej Petrovski

Autori: Andrej Petrovski, Danilo Krivokapić, Milica Čubrilović, Anđela Milivojević, Marija Nikolić, Bojan Perkov.

SHARE BBS: Filip Milošević

SHARE TV: Andrija Kovač

Dizajn: Olivia Solis Villaverde

Ilustracija: Igor Vujčić

Obrada teksta: Milica Jovanović

Štamparija: NS Press doo Novi Sad

Tiraž: 200

Zahvaljujemo na doprinosu: Jelena Adamović, Dragana Bajić, Katalina Bodrug, Marija Gavrilov, Vladan Joler, Anka Kovačević, Đorđe Krivokapić, Milena Lazarević, Nevena Martinović, Ana Martinoli, Filip Miletić, Mihajlo Popesku, Marija Ristić, Domen Savić, Mirko Stojković, Olga Tanasković, Dunja Tasić, Sofija Todorović.

Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno stavove Balkanskog fonda za demokratiju Nemačkog Maršalovog fonda SAD, USAID ili Vlade SAD

ATTRIBUTION-SHAREALIKE CC BY-SA

This license lets others remix, tweak, and build upon your work even for commercial purposes, as long as they credit you and license their new creations under the identical terms. This license is often compared to "copyleft" free and open source software licenses. All new works based on yours will carry the same license, so any derivatives will also allow commercial use. This is the license used by Wikipedia, and is recommended for materials that would benefit from incorporating content from Wikipedia and similarly licensed projects.

PANDEMIJA 07

Priča o dva virusa	08
Šta pravi gužvu na internetu?	13
Da ne prsne net	14
Da ne prsneš kod kuće	15
Kako se organizovati za rad od kuće	16

DIGITALNA PRAVA 17

Dan posle pandemije: idemo li ka distopiji nadzora	18
Dan posle 1&2	28
Monitoring povreda digitalnih prava	29
Kako sačuvati novinarsku tajnu?	33
pandemija.mojipodaci.rs	34

INFODEMIJA 35

Vežbanka za proveru činjenica	36
Pandemija vs. Infodemija	37
Kako da se zaštitite od laži o koronavirusu	42

INFORMACIONI SISTEM COVID 19 43

Pandemija jedne lozinke 44

Sistemijski problem 52

Bitka za podatke za vreme pandemije 52

Tokovi podataka u Informacionom
sistemu Covid-19 53

POSLE SVEGA 54

Subject: SHARE u doba Korone
Date: Sun, 15 Mar 2020 09:17:17 +0100
From: Danilo Krivokapić SHARE Foundation

Dragi ljudi,

Mislim na sve vas i nadam se da ste dobro.

Kao što je i očekivano SHARE svoje delovanje nastavlja na daljinu. U narednom periodu ćemo se viđati samo ako to bude neophodno.

Što se tiče daljeg rada, čini mi se da je od izuzetne važnosti da nastavimo da zajednički delamo, komuniciramo, razmenjujemo ideje i sve drugo kao i do sada. Moramo pre svega biti podrška jedni drugima a zatim i našoj zajednici i celom društvu u skladu sa našim mogućnostima. Svaka vrsta angažmana će nam svakako pomoći da koliko koliko nastavimo sa normalnim životom.

Mislim da je jako bitno da svi promislimo na koji sve način možemo da proširimo naš rad i društveni angažman u narednom periodu. Čini se da će se mnogo toga promeniti u narednim mesecima i mislim da mi kao kolektiv imamo iskustvo, znanje, mogućnost ali i obavezu da budemo makar jedna mala podrška društvu u kritičnom periodu koji nas čeka.

Naše iskustvo da istražujemo i analiziramo nove

društvene pojave i procese može biti krucijalno obzirom da se vreme dosta ubrzalo i da imamo kritične promene na dnevnom nivou i biće veoma bitno pomoći ljudima da razumeju nove okolnosti. Setite se gde smo bili pre samo nedelju dana.

Neke ideje su se javile na telegram grupi kao što su pitanja pravljenja off the grid mreže, snage internet infrastrukture da izdrži opšti karantin, prava koja će biti ugrožena u vanrednom stanju, korisnih aplikacija za kolektivni rad na daljinu i tako dalje.

Razmislite šta bismo još mogli da koristimo za kolaborativni rad, dajte predloge tema na koje bismo trebali da se fokusiramo. Mislim da je pravo vreme da se rade fundamentalna istraživanja i pišu "longreads", nadam se da će porasti potreba za ovakvim sadržajem.

Budite dobri, ne izlazite nigde ako ne morate.

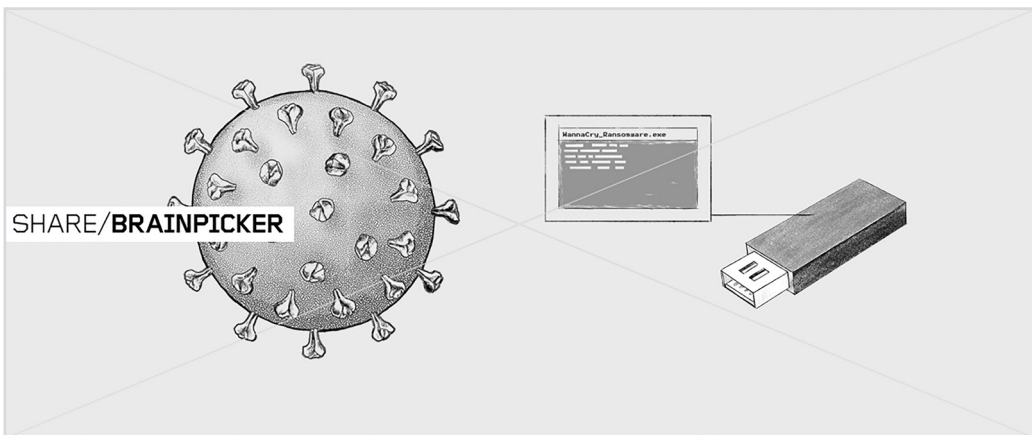
D.

PANDEMIJA

Neuronauka kaže da je ljudski mozak u budnom stanju neprestano obuzet proračunima o trajanju, putanji i ishodu svake situacije koje je svestan. Koliko dugo će nešto trajati? Koje korake bi trebalo preduzeti? Kakav će biti rezultat?

Niko nije mogao znati odgovor na ova pitanja u vreme dok se među nama širio strah od novog koronavirusa – kovida-19, kako je kasnije nazvana zarazna bolest zbog koje je krajem zime 2020. proglašena globalna pandemija. Šest meseci kasnije, još uvek ne znamo kada će se pandemija završiti, ni sa kakvim ishodom, ali smo makar u međuvremenu uspeli ponešto da saznamo o merama zaštite i razumnim koracima.

Upoznali smo se s virusom Sars-CoV-2, poredeći sličnosti i razlike sa zloćudnim kompjuterskim programima koji izazivaju pandemiju u sajber okruženju. Učili smo se odgovornom ponašanju sa ograničenim digitalnim resursima i kognitivnoj fleksibilnosti u uslovima samoizolacije. Prilagođavali smo se novim okolnostima.

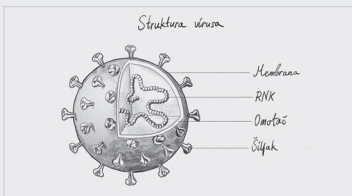
PRIČA O DVA VIRUSA

Autor: Andrej Petrovski / Ilustracije: Igor Vujčić

“Bilo je to najbolje doba, bilo je to najgore doba; doba mudrosti i doba ludosti, epohe verovanja i epohe neverice, vreme svetlosti i vreme mraka; proleće nada i zima očaja; imali smo sve pred sobom i pred nama nije bilo ničega, išli smo svi pravo u nebo, odlazili svi pravo u pakao – ukratko, ličilo je to doba toliko na sadašnje, da mnogi od najglasovitijih stručnjaka traže da se ono, kao dobro ili kao zlo, primi samo u najvišem stupnju poređenja.”

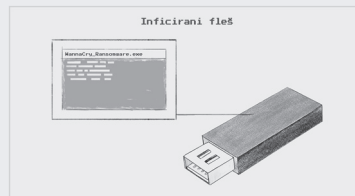
Čarls Dickens, Priča o dva grada

Zdravo. Ja sam Teški akutni respiratorni sindrom koronavirus 2. Sad smo već prijatelji, pa me možeš zvati Korona. Možda me ne vidiš, ali tu sam, u tebi. Ne govorim, a ipak čuješ da ti odzvanjam u glavi. Nego, da krenemo redom. Ja sam virus: svega tridesetak kilobaza/7-8 kilobajta genetskog koda upisanih u samo jedan lanac RNK, umotanog u nešto proteina i masti. Masti su mi stvarno važne, štite me i pomažu mi da se zakačim za tvoje ćelije. Zato ne volim alkohol i sapun, rastvaraju mi omotač. Ali ne sumnjaj, stvarno sam Težak.

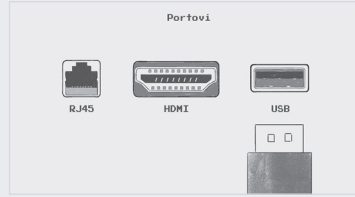
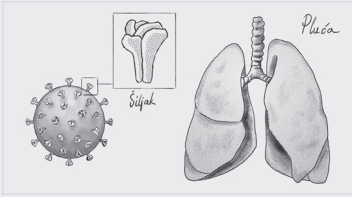

Možda se pitaš kako sam se uvukao u tebe. Nije bilo teško. Sećaš se prošle nedelje? Možda od Alise koja se tad vratila sa Modne nedelje u Milanu, ili preko Boba koji se pojavio na poslu iako se osećao loše. Znam da voliš da zagrliš svoje prijatelje i drago mi je zbog toga.

Zdravo. Ja sam WannaCry Ransomware. Sad smo već prijatelji, pa me možeš zvati Ransom. Možda me ne vidiš, ali tu sam, u tebi. Ne govorim, a ipak čuješ da ti odzvanjam u glavi. Nego, da krenemo redom. Ja sam virus, crv neki bi rekli, od nekih 3,72 megabajta koda, spakovanih u jedan .exe fajl. Taj .exe fajl mi je stvarno važan, omogućava mi da se pokrenem u tebi. Zato ne volim antivirusne i firewalls, sprečavaju pokretanje mog .exe fajla, ne mogu čak ni da se povežem s tobom. Ali ne sumnjaj, stvarno sam uporan.

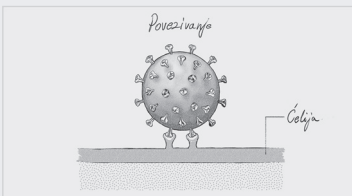

Možda se pitaš kako sam se uvukao u tebe. Nije bilo teško. Sećaš se prošle nedelje? Možda od Alise koja je tražila da joj kopiraš devetu sezonu GOT-a na fleš, ili preko Boba koji je svratio da isprinta neke fajlove na tvom printeru. Znam da voliš da pomogneš prijateljima i drago mi je zbog toga.

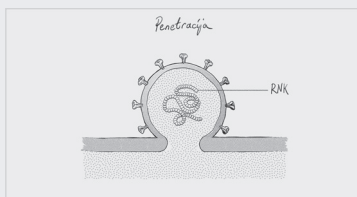
Nije mi prijala tvoja koža. Ništa lično, ali ćelije tvoje kože nisu baš gostoljubive. Više volim tvoje oči. One imaju mukoznu membranu preko koje stižem do epitelnih ćelija pluća. Tvoja pluća su pravo mesto za magiju; epitelne ćelije imaju baš one receptore koji mi trebaju, a prostor je fantastičan. Što je najbolje od svega, pošto mesecima padaš s nogu od posla, ono malo leukocita što me je dočekalo na braniku bilo je tako izmoreno da sam uspeo da se zakačim za prvu ćeliju na koju sam naišao.

Nisu mi prijali tvoji portovi. Ništa lično, ali tvoj HDMI nije baš gostoljubiv. Nisam siguran ni da znam šta je RJ45 i čemu tačno služi. Trebao mi je USB port; tu ima baš onih receptora koji su mi potrebni, a tvoj firewall ih ne blokira. Što je najbolje od svega, pošto nisi apdejtovao operativni sistem i antivirus, niko me nije ni pitao ko sam i šta radim tu. Pa sam otišao pravo na C:/Windows.

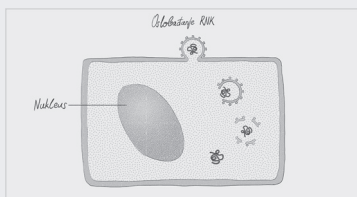
E, da, ćelija. Odmah smo se skapirali. Receptori ćelije i moji šiljci su se dotakli na sekund i već sam bio u njoj. Nemoj pogrešno da me razumeš, omotač od masti sam ostavio na membrani i ušao u citoplazmu što mi je pomoglo da skinem i omotač od proteina. Kad uđem na sigurno u ćeliju-domaćina, ne treba mi zaštita.

Tu sam se osećao kao kod kuće, dotakli smo se na sekund i već sam bio unutra. Nemoj pogrešno da me razumeš, ušao sam u tvoj RAM jer je tu lakše da se moj .exe fajl pokrene. Kad uđem na sigurno u tvoj RAM, ne treba mi zaštita.

Domaćin mi je postao dom. Možda zvuči lako, ali nije, ima tu trikova i ubeđivanja, ali kad se jednom otarasim omotača, sve ide lakše. Ogolio sam svoj lanac RNK. Ćelija ti je pravi domaćin, stvarno lepo brine o meni.

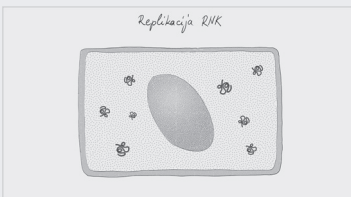

Postao si mi dom. Možda zvuči lako, ali nije, ima tu trikova i ubeđivanja, ali kad se jednom moj kod pokrene, ogolio sam svoje komande tvom procesoru. Znaš kakvi su procesori, misle da su pametni, ali na kraju ipak rade kako im se kaže.

Dok moja RNK slobodno pluta u citoplazmi, domaćin radi sve što poželim. Nisam zahtevan, treba mi samo nekoliko kopija moje RNK i nešto proteinskih i masnih omotača.

Kad moje komande uđu u procesor, ti treba samo da radiš ono što poželim. Nisam zahtevan, treba mi samo da se moje kopije rasporede po tvojoj mreži i svi podaci sa tvog diska da budu enkriptovani.

Za umnožavanje lanca moje RNK i omotača u citoplazmi koristim tvoju energiju. Kad se dovoljno umnože, spremni su da kao novi potpuno funkcionalni virusi napuste ćeliju i nađu sebi svog domaćina.

Ubeđen si da si svojoj mreži rekao da hoćeš da kontaktiraš printer preko TMP protokola, a u stvari si mu poslao moje kopije, da ih oni šalju dalje. Zаразиću svakog tvog nezaštićenog druga i neću ti dekriptovati podatke dok ne izvučeš malo kripto keša na sunce. Pa čak ni tad.

Kažu da sam ubica. A ja bih pre rekao da sam druželjubiv. Društveno udaljšavanje me izglađnjuje i ne volim sedenje kod kuće. Ali neću ja da ti govorim.

#ostanikodkuće

Ja ne ubijam ljude, pre bih rekao da im osvajam srca. Apdejtovanje operativnog sistema me ubija, a antivirus me lišava snage. Stvarno ne volim firewalls. Ali neću ja da ti govorim.

#cybersec

SHARE/BBS

ŠTA PRAVI GUŽVU NA INTERNETU?

Gledanje filmova i serija onlajn, kao i češće igranje video igara zbog pandemije, dovelo je do masovnijeg saobraćaja na internetu u Americi, Australiji, Indiji, Japanu, a opterećenja se osećaju širom sveta.

U Srbiji je tokom vanrednog stanja upotreba interneta porasla između 10 i 15 posto.

Može li globalna internet infrastruktura da izdrži povećane zahteve izolovanih građana? Šta se dešavalo sa Fejsbukom i Instagramom, a kako su se Gugl i Netfliks prilagodili poslušajte u SHARE podkastu:

DA NE PRSNE NET

— KAKO SAČUVATI RESURSE

Postoje jednostavni koraci koji nam mogu pomoći da sačuvamo trenutno dostupne internet resurse. Od isključivanja autopleja do

skidanja filmova i serija noću, naših osam predloga čuvaju internet čak i kada ceo svet bindžuje 24 sata.

	1.	MANJE STRIMUJ muziku, filmove i serije	+ iskopaj stare mp3, CD, DVD i ploče		
	2.	ISKLJUČI AUTOPLEJ na striming servisima			
		I AUTOMATSKO PREUZIMANJE MEDIJA na aplikacijama za čet i društvenim mrežama			
		+ pusti stari, dobri FM radio ako ti treba zvuk iz ofa			
	3.	UKLJUČI DATA SEJVERE na brauzerima, aplikacijama i operativnom sistemu			
	4.	PREĐI NA AUDIO POZIVE, ISKLJUČI VIDEO osim ako si na prvom dejtu			
	5.	BINDŽUJ AUDIO PODKASTE zvuk bez slike obogaćuje maštu			
	6.	SKIDAJ NOĆU ILI ISKLJUČI RUTERE I MOBILNE PODATKE DOK SPAVAŠ			
		da odmoriš 2.4 GHz wifi opseg i 4G bazne stanice			
	7.	IGRAJ SINGLE PLAYER I LOKALNE MULTIPLAYER IGRICE			
		story modovi, split-screen i hotseat umesto MMOs			
	8.	ODMORI SE OD BESKRAJNOG SKROLOVANJA			
		tvoja glava i palčevi će biti zahvalni			

DA NE PRSNEŠ KOD KUĆE

— LISTA APLIKACIJA ZA DANE U IZOLACIJI

Predstavljamo vam sedam aplikacija koje tokom ograničenog kretanja mogu da pomognu u održavanju psiho-fizičkog zdravlja. Deo liste su besplatni softveri otvorenog

koda iz F-droid kataloga, alternative za Play Store, koji se može preuzeti na adresi f-droid.org.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

ČITAJ VIŠE

KAKO SE ORGANIZOVATI ZA RAD OD KUĆE

U uslovima globalne pandemije ograničenje kretanja radi suzbijanja zaraze dovelo je do prelaska mnogih kompanija i organizacija na rad od kuće, gde je to zbog prirode posla moguće. Većina organizacija civilnog društva ima mogućnost za rad od kuće, te stoga preporučujemo alate i resurse za bolju i lakšu koordinaciju posla na daljinu.

Tu je najpre onlajn vodič kompanije GitLab, koja vodi istoimenu otvorenu platformu za razvoj i održavanje softvera. Opšti saveti i principi su sadržani u Manifestu o radu na daljinu, a GitLab vodič detaljno opisuje brojne aspekte rada kompanije, od vebinara, korporativne kulture i pravila za članove tima do marketinga, finansija i pravnih pitanja.

Vanredna situacija predstavlja priliku za organizacije da isprobaju alate koje mogu da nastave da koriste u budućem radu. Priredili smo kratak vodič kroz alate kao što su CryptPad, Mattermost, Bitwarden, Cryptomator i Dangerzone.

DIGITALNA PRAVA

“Mi imamo savremene tehničke mere kojima pratimo telefonske brojeve, pre svega italijanske. Ne prisluškujemo da neko ne bi pričao gluposti već pratimo da li se kreću ljudi sa italijanskim brojevima u romingu. I kreću se... Nemojte da pokušate da nas prevarite tako što ćete da ostavite telefone na jednom mestu jer smo našli još jedan način da pratimo ko, kako i kuda krši pravila koja je država propisala,” rekao je predsednik Srbije Aleksandar Vučić 19. marta na konferenciji za medije.

Od stava da smo svi pod prismotrom neke agencije, do stava da države imaju pametnija posla od toga da nas sve prate, pitanje nadzora je postalo posebno značajno od proglašenja pandemije korona virusa. O značaju praćenja kontakata potencijalno zaraženih govori se na svetskom nivou, ali se vodi i živa debata o tome da li države idu predaleko i koriste trenutnu situaciju za prekomerno praćenje.

Spekulacije o broju i identitetu zaraženih ljudi dovele su do masovne izloženosti ličnih podataka i privatnih sadržaja na društvenim mrežama. Najozbiljniji slučajevi kršenja digitalnih prava zabeleženi su u Hrvatskoj, Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori.

Istraživali smo kako zaštititi lične podatke u doba pandemije i šta je budućnost digitalnih prava.

DAN POSLE PANDEMIJE: IDEMO LI KA DISTOPIJI NADZORA

Autor: Bojan Perkov

Zamislite da posle dugog leta slećete u daleku stranu zemlju. Dolazite na pasošku kontrolu na kojoj policija od vas traži da instalirate mobilnu aplikaciju. Imate strano državljanstvo, neće da vas puste preko granice, pristajete i preko aerodromske WiFi mreže instalirate traženu aplikaciju. Nakon kratke analize, pojavljuje se obaveštenje da se na osnovu lokacijskih podataka telefona može videti da ste bili u kontaktu sa zaraženim licima i da ne možete da uđete u zemlju dok se ne testirate i utvrdite zdravstveno stanje.

Iako na prvi pogled zvuči kao epizoda serije Black Mirror ili kakve druge distopijske vizije budućnosti, ovaj scenario je blizu da postane stvarnost, najpre u autoritarnim društvima, a zatim i u uslovno rečeno demokratskom svetu.

Pandemija COVID-19, koja ne poznaje granice pa tako ni političke sisteme, otvorila je pitanje zaštite javnog zdravlja tehnologijom nadzora i kontrole, u čemu prednjači Daleki istok, pre svega Kina, Južna Koreja, Hong Kong i Singapur. Prevencija širenja zaraze svakako jeste razlog da se ograniči i proverava kretanje (potencijalno) inficiranih građana, ali koji su rizici po privatnost i druga prava, koja vrsta intruzije je previše intruzivna?

Tehnološkim rešenjima biološko-zdravstvenih problema možemo lako doći u situaciju da nam definišu novu normalnost, dakle da se zadrže i posle kriznog perioda. Koliko dugo nakon pandemije će se čuvati podaci da je neko bio inficiran virusom ili u kontaktu sa osobom pozitivnom na korona virus? Da li će koncerti,

utakmice, bioskopi, pozorišta, aerodromi postati dostupni samo onome ko prođe kontrolni punkt i dokaže svoju imuno-biološku sliku skeniranjem QR koda? To su samo neka od pitanja o kojima treba da razmišljamo, a čiji su izgledi za sada vrlo pesimistični.

SMARTBAND UMEŠTO NANOIGICE

Tokom pandemije imamo priliku da vidimo koje razmere je dosegao tehnološki odgovor država na krizu. Gradovi širom Kine obavezuju građane da na telefonima instaliraju softver koji po bojama klasifikuje rizik od zaraze, odnosno procenjuje potrebu za karantinom ili mogućnost pristupa javnim prostorima kao što je metro. Na osnovu istorije putovanja, vremena provedenog u žarištima zaraze i izloženosti potencijalnim prenosiocima virusa, sistem dodeljuje crveni, žuti, ili zeleni kod, a navodno će uskoro moći da se provere kodovi boja drugih ljudi unošenjem brojeva identifikacionih dokumenata.

Kineska kompanija za proizvodnju terminala integrisala je biometrijsku tehnologiju za

prepoznavanje lica i merenje temperature u svoje proizvode. Druga kompanija, takođe iz Kine, tvrdi da njen softver za prepoznavanje lica može da identifikuje ljude koji nose maske na javnim mestima.

U Singapuru je kreirana mobilna aplikacija za "praćenje kontakata", koja putem blututa razmenjuje enkriptovane identifikatore pomoću kojih se može utvrditi da li je osoba bila izložena virusu. Na sajtu Vlade Singapura se takođe mogu pronaći informacije o svim registrovanim zaraženim pojedincima – starost, pol, državljanstvo, datum potvrde infekcije, prebivalište, objekti koje su posećivali itd. Policija i vojska u Maleziji dronovima kontrolišu poštovanje mera ograničenja kretanja, dok se u Kini dronovi koriste za merenje temperature građana termalnim senzorima, prskanje dezinfekcionih sredstava na ulice i rasterivanje okupljanja.

Nešto drugačiji pristup primenio je Hong Kong, gde građani u obaveznom karantinu dobijaju pametne narukvice koje se uparuju sa telefonima, kako bi se pratilo da li napuštaju domove. Kada građanin

dobije narukvicu, dužan je da se kreće po svom stanu ili kući radi mapiranja koordinata prostora za izolaciju. Dostupna je i **onlajn platforma** putem koje se honkonškoj policiji može prijaviti potencijalno kršenje karantina. Pored brojnih drugih mera za identifikaciju i izolaciju potencijalno zaraženih, nadležne službe u Južnoj Koreji građanima šalju tekstualne poruke sa podsetnicima da detaljno peru ruke i ne dodiruju lice prljavim rukama, ali i podatke o novozaraženim pacijentima. Prema pisanju **britanskog Gardijana**, tipična poruka izgleda otprilike ovako: "Žena u 60-tim upravo je testirana kao pozitivna. Kliknite na link za mesta koja je posetila pre nego što je hospitalizovana."

Izvan Azije takođe možemo da vidimo raznoliku praksu obuzdavanja zaraze koja uključuje tehnološke odgovore. Aplikacija **za samotestiranje na korona virus** koju je razvio Sekretarijat za javne inovacije Argentine traži kao neophodne podatke nacionalni identifikacioni broj, dakle pandan našem JMBG, mejl adresu i broj telefona. Primetno je da Android verzija traži veliki broj osetljivih dozvola na uređajima, recimo pristup kalendaru,

kontaktima, geolokaciji, mikrofonu, kameri i tome slično.

Moskva se oslonila na novi gradski sistem video-nadzora sa mogućnošću prepoznavanja lica, koji obuhvata 170.000 kamera. Gradonačelnik Moskve Sergej Sobjanin ukazao je na slučaj kineske državljanke koja je doletela u Moskvu iz Pekinga u februaru. Njen test je bio negativan, a locirali su taksistu koji ju je vozio sa aerodroma, prijatelja koga je sreća u naselju gde živi kršeći karantin i prikupili podatke svih 600 ljudi koji žive u njenoj zgradi. Od država članica Evropske unije možemo da izdvojimo primer Češke, koja je za sada samo u jednom okrugu primenila meru "pametnog karantina". Uz saglasnost zaraženog, na osnovu podataka o geolokaciji mobilnog telefona koji se prikupljaju od operatora i transakcija platnim karticama proverava se kretanje u prethodnih 5 dana i mapiraju potencijalno zaražene osobe.

Analiza metapodataka sa mobilnih telefona, odnosno geolokacijskih informacija, primenjuje se takođe kao mera identifikacije kontakata zaraženih osoba i rekonstrukcije njihovog kretanja.

Evropska komisija je pokrenula inicijativu da po jedan mobilni operator u državama članicama prikuplja agregirane i anonimizovane podatke o lokaciji radi modelovanja širenja virusa i procene mera za sprečavanje pandemije. Radna grupa Ministarstva inovacija Italije i Univerzitet u Paviji rade na analizi anonimizovanih setova podataka o kretanju korisnika koje su dobili od Fejsbuka i telekom provajdera. Tako recimo Fejsbukov set podataka sadrži informacije o kretanju sa severa na jug Italije, kada je premijer te zemlje najavio zatvaranje Lombardije i još 14 provincija. Možda najintruzivniji pristup u praćenju građana pomoću podataka sa telefona preduzeo je Izrael – na osnovu geolokacije se utvrđuju kontakti koje je zaražena osoba imala, tj. ljudi koji su se nalazili na manje od 2 metra od zaražene osobe 10 minuta ili duže, a zatim im Ministarstvo zdravlja šalje poruku da idu u karantin, koji nadzire policija. Iako je Vrhovni sud prvo privremeno suspendovao meru 19. marta, ipak je vraćena na snagu nakon formiranja nadzornog odbora u izraelskom parlamentu.

Građani se mogu zapitati ako nam je sva ova tehnologija omogućila da se spasemo katastrofalnih posledica virusa, zašto nas ne bi štitila i od drugih "pošasti" kad pandemija prođe?

Kao što možemo da vidimo iz mnoštva primera, tehnološke inovacije i gadžeti koje koristimo svakodnevno dobijaju nove namene. Narukvice nalik onim koje prate vaše sportske aktivnosti i mogu da se naruče onlajn za par desetina dolara, postaju faktički kao nanogice za kućni pritvor, dronovi za zabavu i video-produkciju se pretvaraju u sredstva za rasterivanje grupa ljudi a pametne kapije i punktovi odlučuju ko gde može da se kreće.

Dodatni problem sa fizičkom infrastrukturom, kao što su kamere za video-nadzor, pametni paneli i tome slično, jeste što kada se jednom postavi veoma teško se uklanja, ne samo zbog rastuće želje država za kontrolom, već i zbog investicija i ekonomske računice. Kada ljudi konstantno bivaju

okruženi različitim objektima koji ih biometrijski ili na drugi način prate u svakodnevnim aktivnostima, npr. kada putuju ili šetaju parkovima, nadzor postaje normalizovan, pa čak i poželjan.

BUDUĆNOST DIGITALNIH PRAVA

Više od 100 organizacija, među njima i SHARE Fondacija, pozvalo je svetske vlade da sve tehnološke metode koje se koriste u suzbijanju pandemije strogo poštuju ljudska prava i slobode. "Povećanje državnih ovlašćenja za digitalni nadzor, kao što je pristup podacima o lokaciji mobilnih telefona, preti privatnosti, slobodi izražavanja i slobodi udruživanja, na načine koji mogu ugroziti prava i degradirati poverenje u javne insititucije – potkopavajući efikasnost bilo kakvog zdravstvenog odgovora", navodi se u pismu.

Civilno društvo, eksperti, aktivisti, zajednice entuzijasta i građani treba više nego ikada da budu na oprezu i insistiraju na istinskom vraćanju u normalno stanje, umesto

**iščekivanja posledica "nove normalnosti"
po slobodan protok informacija, privatnost,
zaštitu podataka o ličnosti, tajnost
komunikacije i druga povezana prava.**

Povećana invazivnost ima smisla kada se društvo bori sa jasnom i neposrednom opasnošću kao što je pandemija smrtonosnog virusa, ali ipak na duži rok moramo imati na umu mogućnost "promene svrhe" rešenja koja se sada nameću, naročito tehnoloških.

"Tehnologija koja identifikuje kašalj bi se mogla koristiti da identifikuje smeh", napisao je Juval Noa Harari u listu *Financial Times*. Zvuči jezivo, ali vrlo ostvarivo. Harari je takođe ukazao da se ljudi stavljaju pred lažan izbor da biraju između zdravlja i privatnosti, te da rešenje nije uspostavljanje totalitarnih režima nadzora, već osnaživanje građana.

Kompatibilnost umesto isključivosti ljudskih prava je jedini put kojim možemo sačuvati ono malo demokratije u današnjem svetu.

SHARE/BBS

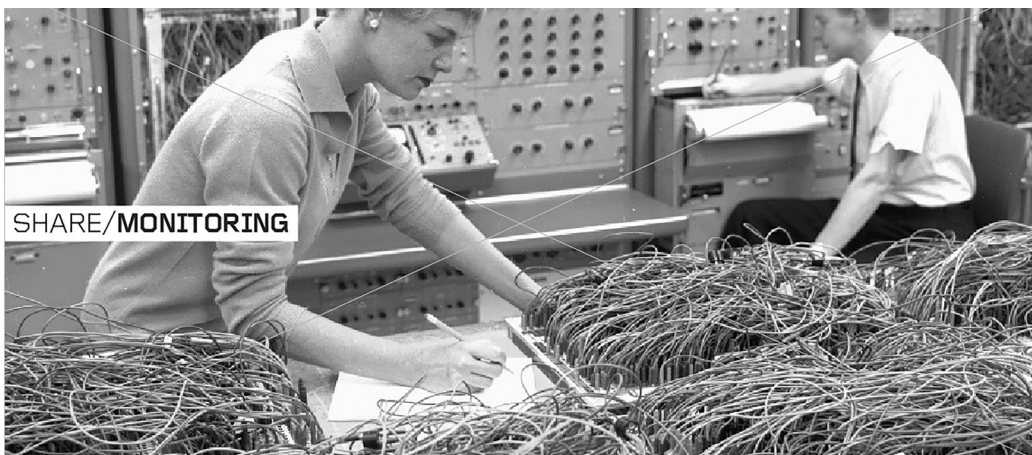
DAN POSLE 1 & 2

Pandemija je podstakla brojna tehnološka i politička rešenja kako bi se sprečila globalna kriza javnog zdravlja. U SHARE BBS podkastu poslušajte na koje načine je Vlada Srbije pratila kretanja građana tokom vanrednog stanja.

Analizirali smo i globalnu debatu o digitalnoj etici i tehnološkim rešenjima tokom pandemije. Kako se prate kontakti u Moskvi, šta se dešava u Kini, kakva prismotra postoji na Tajvanu? Kako će politike prismotre uticati na društvo u kom ćemo živeti posle pandemije?

MONITORING POVREDA DIGITALNIH PRAVA

Globalna pandemija korona virusa izazvala je brojne društvene potrese širom sveta, što je uticalo i na talas ograničenja prava i sloboda građana. SHARE Fondacija i BIRN pokrenuli su u martu 2020. [blog kako bi aktivno pratili situaciju](#) i upozorili na pojavu različitih vrsta manipulacija, intruzivnih mera koje države uvode i drugih rizika po građane tokom COVID-19 pandemije.

Od 26. januara do 30. septembra SHARE Fondacija i BIRN su prikupili informacije o 194 slučaja kršenja digitalnih prava u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Mađarskoj, Severnoj Makedoniji, Rumuniji i Srbiji.

Devedeset i jedan slučaj odnosio se na manipulaciju u digitalnom okruženju, dok se 28 odnosilo na objavljivanje netačnih i neproverenih informacija sa namerom da se ošteti nečija reputacija.

BROJ SLUČAJEVA PO DRŽAVAMA / PO MESECIMA

	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	Ukupno
Bosna i Hercegovina	1	0	9	8	0	0	1	0	0	19
Hrvatska	0	1	12	15	3	3	3	3	4	44
Mađarska	0	2	11	9	2	2	0	1	0	27
Severna Makedonija	0	1	8	10	5	3	3	0	1	31
Rumunija	0	3	6	10	4	0	2	1	1	27
Srbija	0	1	13	20	9	1	1	1	0	46

Monitoring povreda digitalnih prava pokazao je da su takvim prekršajima najviše pogođeni obični ljudi: u 154 slučaja su na meti bili građani.

U međuvremenu su državne institucije ili državni službenici prekršili digitalna prava u ukupno 38 slučajeva.

Države su se retko bavile zloupotrebama proizašlim iz ovih kršenja, a u 52 slučaja počinioci nisu identifikovani.

Osam slučajeva rezultat je pritisaka u vezi sa objavljivanjem informacija, 13 je povezano sa uvredama i neosnovanim optužbama, a 11 sa govorom mržnje i diskriminacijom.

Objavljivanje medicinskih podataka i podataka o ličnosti zabeleženo je u 19 slučajeva, računarska prevara registrovana je u 13 navrata, dok su se uništavanje i krađa podataka i programa dogodili u tri slučaja.

Monitoring baza prati stanje digitalnih prava u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Severnoj Makedoniji, Srbiji, Mađarskoj i Rumuniji, a dostupna je na engleskom i lokalnim jezicima.

Dokumentovanjem slučajeva i predstavljanjem načina na koji su izvršene povrede digitalnih prava, SHARE Fondacija i BIRN imaju za cilj da ukažu na bezbednosne probleme, povećaju odgovornost i promovišu zaštitu i uživanje ljudskih prava i sloboda.

Kategorizovanje slučajeva se vrši prema vrsti povrede, sredstvima napada, kao i akterima, uključujući pogođene strane i napadače. Ovo je važno kako za razumevanje šireg društvenog konteksta, tako i za praćenje specifičnosti kršenja digitalnih prava i sloboda u određenoj državi.

Kontinuirano praćenje digitalnih pretnji i izveštavanje o povredama digitalnih sloboda vrši se u skladu sa detaljnom metodologijom, koristeći smernice zasnovane na znanju i ekspertizi SHARE Fondacije. Slučajevi iz Srbije se prate od 2014. godine, dok je monitoring u drugim državama počeo u avgustu 2019.

KAKO SAČUVATI NOVINARSKU TAJNU?

OSNOVE DIGITALNE BEZBEDNOSTI

Novinarka portala Nova S, Ana Lalić, privredena je u aprilu tokom vanrednog stanja, nekoliko sati nakon što je objavila tekst o teškim uslovima pod kojima rade lekari u Kliničkom centru Vojvodina u Novom Sadu tokom korone. Prema medijskim izveštaji-

ma, optužena je za izazivanje panike što je bio razlog za njeno privođenje. Tom prilikom su joj oduzeti svi elektronski uređaji.

Pripremili smo nekoliko saveta za svakog ko se eventualno pronade u sličnoj situaciji. Šta sve treba znati pre zaplene uređaja:

PRISTUP		1.	ZAKLJUČAVANJE UREĐAJA			
			→ Šifra, PIN kod ili patern → Izbegavati biometrijske ključeve			
		2.	ŠIFRE	→ Jake šifre, minimum 10 karaktera → Različite šifre za različite naloge		
RECOVERY		3.	DVOSTEPENA VERIFIKACIJA			
			→ SMS kod kao dodatni nivo sigurnosti kod svake nove prijave			
		4.	RECOVERY NALOG			
ENKRIPTCIJA			→ Za kontrolu i pristup primarnom nalogu			
		5.	BACKUP	→ Kopije podataka na: USB/HDD (sa šifrom) / Cloud		
		6.	ENKRIPTCIJA	→ SSL / VeraCrypt / BitLocker → PGP / Signal / Wire / Telegram		
PRAVA		7.	U SLUČAJU ZAPLENE			
			→ Otkrivanje šifara nije obaveza → Svako može da se brani ćutanjem → Zaštita izvora je osnovno pravo novinara			

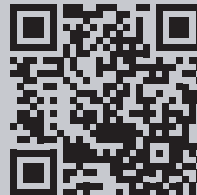
ČITAJ VIŠE

PANDEMIJA.MOJIPODACI.RS

Globalna kriza javnog zdravlja u značajnoj meri izmešta fokus odluka sa prava pojedinaca na interes zajednice. Čini se da je zaštita podataka o ličnosti izložena naročito teškom testu, s obzirom na tehničke mogućnosti masovnog prikupljanja i obrade u okolnostima kada je suzbijanje pandemije primarni cilj celokupne javnosti. Po prvi put od donošenja Opšte uredbe o zaštiti podataka (GDPR), odnosno našeg Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, potrebna je učestalija primena odredbi ovih propisa, dok su se istovremeno njihova načela našla na ozbiljnom ispitu.

U kojoj su meri ustanovljeni standardi primenjivi na situaciju u kojoj se nalazimo? Gde ih eventualno treba pooštriti, gde možda sniziti, a u kojim situacijama bi trebalo da ostanu isti?

U ovom Vodiču razmatramo neke od najaktuelnijih tema u doba pandemije bolesti COVID-19.

INFODEMIJA

“MLADI SRPSKI NAUČNIK IZAŠAO U JAVNOST: Uvođenjem 5G mreže postaćemo dijabetičari, ptice će početi da umiru, svet će se promeniti” samo je jedan od naslova u srpskim tabloidima koji nisu zaostajali za svetskom teorijom zavere o 5G mreži. Sa širenjem koronavirusa širile su se i razne teorije o tome šta ga je izazvalo. Jedna od njih je da je 5G telekomunikaciona mreža - gorivo za širenje pandemije.

Poplava lažnih, neproverenih ili manipulativnih informacija, zahteva od građana novi nivo pažnje i pismenosti kada čitaju vesti, gledaju televizijske programe, posećuju društvene mreže.

Istraživali smo otkud toliko teorija o štetnosti 5G mreže ne samo u Srbiji, već širom sveta, koje alate možete svakodnevno da koristite za proveru raznih informacija koje dolaze do vas i kako da lažne vesti o korona virusu ne zaraze vaš mozak.

VEŽBANKA ZA PROVERU ČINJENICA

Svetsku krizu javnog zdravlja prati infodemija – poplava vesti kroz koju je teško probiti se neoštećenih živaca. Poseban krug pakla čine lažne vesti, panike, zavere

i ostalo smeće koje poplava uobičajeno izbacuje na površinu. Trenirajte veštine brze eliminacije budalaština u par lakih koraka.

1. PROVERI IZVOR

- Da li je sajt pouzdan?
- Ko je autor teksta?

2. PROVERI SADRŽAJ

Prepoznaj tekstove kojima je svrha da uvećavaju posetu na sajtu, ili da prikupljaju lajkove, a ne da prenesu tačnu informaciju

- Da li su naslov i linkovi u tekstu navlaakuše za monetizovanje saobraćaja?
- Jezičke besmislice znače da tekst niko nije ni pogledao pre tebe, generisan je kroz softver za prevođenje.

3. PROVERI VREME & MESTO

- Možda se vest odnosi na događaj sa drugog kontinenta od pre deset godina.

4. PROVERI FOTKU

- Reverse image search!

5. PROVERI KONTEKST

- Satiru i ironiju nije uvek lako pogoditi iz prve.

6. PITAJ GDE JE PROVERENO

[Srbija] → FakeNews tragač / RasKRiKavanje / Istinomer / VOICE - vojvođansko analički centar
[BiH] → Raskrinkavanje / Istinomjer
[Crna Gora] → Raskrinkavanje

[Slovenija] → Razkrinkavanje
[Severna Makedonija] → Proverka na fakti / Vistinomer / f2n2
[Hrvatska] → Faktograf
[Kosovo] → Kryptometar

SHARE/EXPLAINS

PANDEMIJA VS. INFODEMIJA: VREME U KOM JE VAŽNO KRITIČKI PROMIŠLJATI

Autor: Milica Čubrilović

Pojam “dezinformacija” ukazuje na netačne informacije koje se zlonamerno šire. Sličan je pojmu “misinformacija” kod koga nedostaje element zle namere, jer se smatra da je osoba koja ovakve informacije prenosi u nekoj vrsti zablude. Da li u širenju različitih teorija zavere leži zla namera ili zabluda, teško je utvrditi. Ipak, tekuće vanredno stanje i poziv da svi ostanemo kod kuće pripomoglo da najmodernija teorija – o tome da je 5G opasan sistem koji ubija, dobije

neočekivano veliki značaj. Sve to zahvaljujući internetu i potrebi ljudi da osećaj neizvesnosti koji je prirodno prouzrokovao vanrednim stanjem, ispune informacijama, kojih je mnogo, a sve više nepouzdatih.

KAKO JE SVE POČELO?

Različite teorije o štetnosti 5G mreže kruže već neko vreme na internetu, procenjuje se od 2016, ali kao i sve teorije zavere i ove su ostajale u skrivenim delovima interneta do kojih dolaze oni zainteresovani za teme. Kako je pisao “WIRED”, priča o vezi korone i 5G počela je s jednim doktorom. Kris Van Kerkoven je belgijski doktor koji je u razgovoru za lokalne novine početkom godine tvrdio da je 5G mreža opasna, a da to niko ne zna. U januaru je korona postojala samo u Vuhanu, gde se od sredine 2019. godine postavlja 5G mreža – okidač je pritisnut...

Do sada je formirano šest sličnih teorija: 5G je nekako opasan; 5G poboljšava efekat virusa ugrožavajući imuni sistem; 5G direktno izaziva simptome koronavirusa; korona je, zapravo,

izgovor za širenje 5G; Bil Gejts stoji iza svega; ne, ipak stoje iluminati, i planira se masovno izumiranje populacije.

No, očigledno je da su u narednih nekoliko meseci, a sticajem okolnosti, ove informacije otišle viralno. I predaleko. Propagandni medij "RT America" aktivno je doprineo širenju ovih, prema rečima doktora Stivena Povisa – najgorih vrsta lažnih vesti. U širenje su se uključile neke od svetskih javnih ličnosti, a anti-5G pokret je znatno ojačao i krenuo da se formira po državama preko grupa na društvenim mrežama.

Teorije zavere polako dolaze i do Srbije. Potpisuju se peticije, širi se propaganda putem mreža i prei se spaljivanjem nepostojećih 5G antena (postoji samo jedna u Naučno-tehnološkom parku). Portal Krika Raskrikavanje na zanimljiv način se pozabavio ovom temom pružajući činjenice i dokaze. I drugi lokalni mediji su osetili potrebu da se oglase na temu, a rađeni su i TV prilozi – dakle, može se reći da je zabluda u kojoj se očigledno nalazi izvestan deo društva prepoznata. Ali, gde i dalje leži problem?

ZAŠTO DA – ZAŠTO NE?

Društvo se trenutno nalazi u osećaju neizvesnosti, dok pojedinac često pita sebe "šta će biti sutra?". Iako se pored negativne, širi i pozitivna retorika da nismo sami i da osećaj deli mnogo ljudi, pitanja ipak ostaju. A kada se odgovori na pitanja ne naziru, najlakše je okriviti nekog, ili nešto, za sve što se dešava, zar ne? A ako je to nešto krajnje nepoznato i teško za razumevanje, onda je još bolje da se o tome polemiše. Za početak, 5G mreža nije ni na kakav način povezana sa koronavirusom, a stručnjaci povezanost ova dva pojma smatraju potpuno besmislenim. Ali to bi do sada već svima trebalo da bude poznato... Ono pitanje koje je i dalje ostalo otvoreno je ima li smisla uopšte, u trenucima pandemije u Srbiji, razmišljati o 5G mreži i njenim navodnim rizicima, i gde smisao leži? Taj sistem je pete generacije, dok je ova država još uvek u trećoj.

Deluje kao da prvi problem kod svih ovih paničnih priča leži u polemisanju o nepoznatom u vreme koje je veoma pogodno za plasiranje različitih

informacija, stoga je neophodno jednostavnim jezikom pojasniti šta je to 5G mreža. Kao i sve bežične mreže koje su poznate, i ova – nepoznata, zasniva se na elektromagnetnim talasima. Jedina razlika između ovog i drugih sistema koji funkcionišu na principu zračenja je talasna dužina ili frekvencija. Na skali elektromagnetnih talasa 5G emituje manje zračenje nego, na primer, daljinac i sijalica, a vrsta zračenja je nejonizujuće, za koje nema dokaza da je štetno po zdravlje ljudi. Ovo ne liči, već jesu lekcije iz fizike, a ruku na srce, fizika mnogima nije bila najzanimljivija kada je trebalo da bude, dok se u kasnijem dobu pokazuje kao potrebna za razumevanje nekih tekućih životnih procesa. U svakom slučaju, mnogo bi sve bilo lakše razumeti da smo imali tada više slika.

Pročitajte integralnu analizu: sharefoundation.info

ČITAJ VIŠE

KAKO DA SE ZAŠTITITE OD LAŽI O KORONAVIRUSU

Zbog ogromnog broja netačnih informacija i opasnih saveta o koronavirusu, portal [Raskrikavanje](#) je sastavio listu od pet saveta koje treba da imate na umu kada čitate vesti ili društvene mreže, kako ne biste bili obmanuti.

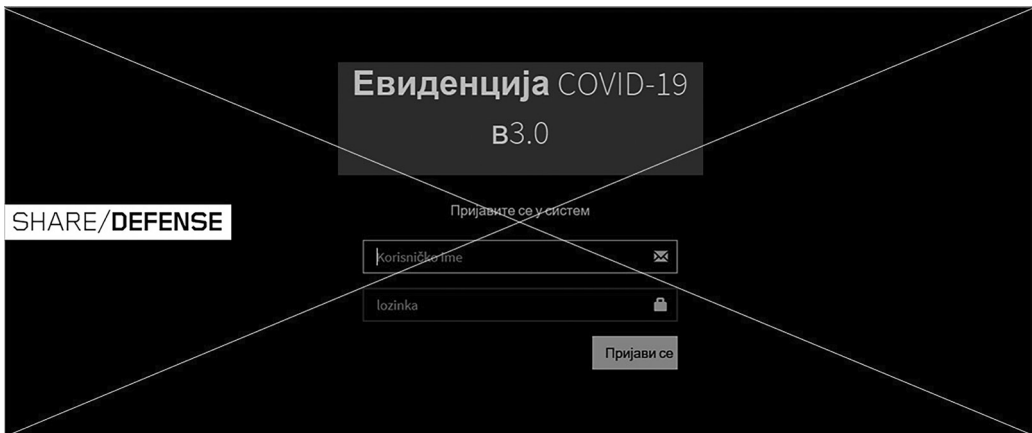
Zašto tetka ili brat koleginice nisu pouzdan izvor, kako naučnici iz Masačusetsa možda i ne postoje i zašto treba sa rezervom čitati vesti čak i iz kredibilnih medija.

INFORMACIONI SISTEM COVID 19

Nova realnost u informisanju građana Srbije od pojave prvog slučaja korona virusa su vesti o broju zaraženih koje država saopštava svakodnevno. Već nekoliko meseci slušamo svakodnevno konferencije za medije i čekamo 15h da saznamo koliko je novozaraženih i preminulih. Sve te informacije dolaze sa jednog mesta - iz Informacionog sistema COVID-19. Većina se nije mnogo interesovala kako funkcioniše ovaj sistem, kako se podaci unose i ko za njih garantuje. A onda je usledila vest da je broj zaraženih i preminulih veći nego što nam država saopštava. Novinari BIRN-a su imali uvid u ovaj sistem i prema njihovom istraživanju podaci o broju zaraženih i preminulih pacijenata se razlikuju od zvanično saopštenih podataka. Odjednom je Informacioni sistem COVID-19 postao glavna tema u celoj državi.

SHARE Fondacija je tokom vanrednog stanja i nakon njega istraživala Informacioni Sistem COVID – 19 i otkrila da su korisničko ime i lozinka za pristup bili javno dostupni. Tu su i odgovori na pitanja ko unosi podatke, ko je odgovoran za ovaj sistem i kako se podaci distribuiraju van sistema.

PANDEMIJA JEDNE LOZINKE

Autor: Danilo Krivokapić

Korisničko ime i lozinka za pristup Informacionom sistemu Covid – 19 bili su osam dana javno dostupni na sajtu jedne zdravstvene ustanove. To je period dovoljan da se ova stranica indeksira na guglu, i mada nije bila vidljiva na sajtu, do nje je moglo da se dođe internet pretragom. Do ovog otkrića smo došli 17. aprila i odmah obavestili nadležne.

Poštovani,

Korisničko uputstvo za web aplikaciju Evidencija Covid-19 možete naći [ovde](#).

Svako ko je dežuran u Covid ambulanti se može ulogovati.

Korisničko ime: **XXXXXXXX**

Lozinka: **XXXXXX**

Informacioni sistem Covid – 19 je centralizovan softver za unos, analizu i čuvanje podataka o svim osobama koje se prate u cilju kontrole i suzbijanja pandemije u Srbiji.

KAKO SMO DOŠLI DO OVIH PODATAKA?

Od proglašenja vanrednog stanja, Vlada Srbije je preduzela brojne mere u borbi protiv pandemije, što podrazumeva prikupljanje i obradu podataka o ličnosti u novim okolnostima. Javnost se sa ovim merama upoznavała kroz šture i nejasne zaključke Vlade, u kojima nije precizno utvrđeno ko i kako treba da obrađuje podatke građana.

U pokušaju da razumemo sve tokove podataka i implikacije po prava građana, istraživali smo novi

normativni okvir kroz javno dostupne izvore. Pretragom ključnih reči na guglu, sasvim slučajno, došli smo do stranice na kojoj su se nalazili pristupni podaci za Informacioni sistem Covid-19. Podaci su bili postavljeni 9. aprila.

Pored toga, uspeali smo i da dođemo do upustva za korišćenje i stranice za centralizovanu prijavu na sistem.

KOJI PODACI SU BILI IZLOŽENI RIZIKU?

Prema Zaključku vlade o uspostavljanju Informacionog sistema Covid-19, čitav niz nadležnih zdravstvenih institucija obavezan je da u ovom programu vodi podatke o ljudima koji su izlečeni, preminuli i testirani (bilo da su pozitivni ili negativni), kao i o ljudima na lečenju, onima kojima je izrečena mera samoizolacije ili smeštaja u privremenim bolnicama, sa podacima o njihovoj lokaciji. U sistemu se takođe nalaze podaci o osobama koje su mogući nosioci virusa zbog kontakta sa obolelima. Ustanove su obavezne da podatke ažuriraju na dnevnom nivou, a izveštaj

koji se čita svaki dan u 15h se bazira na podacima iz ovog sistema.

Dok smo pokušavali da dođemo do dokumenata koji razjašnjavaju kako se naši podaci čuvaju, ni slutili nismo da ćemo doći do pristupne šifre i mogućnosti da uđemo u sistem, kao i svako ko je možda došao do ovih stranica. Odmah nam je bilo jasno da su najosetljiviji podaci naših sugrađana ugroženi, a da se integritet sistema od ključnog značaja za borbu protiv pandemije ne može garantovati.

Nismo pokušali da se ulogujemo na sistem koji bi takav pokušaj ionako zabeležio, već smo slučaj prijavili nadležnim organima: Poverniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, Nacionalnom CERT-u i Ministarstvu trgovine, turizma i telekomunikacija. Svesni rizika od zloupotrebe pristupa osetljivim podacima građana, odlučili smo da javnost obavestimo o incidentu tek pošto se uverimo da su nadležni onemogućili neovlašćen pristup sistemu.

KAKO SU NADLEŽNI REAGOVALI?

Manje od sat vremena nakon naše prijave, obavješteni smo da su preduzeti inicijalni koraci kao odgovor na incident, pa smo se i sami uverili da stranica sa korisničkim imenom i lozinkom više nije javno dostupna.

Od nadležnih organa možemo očekivati dalje postupanje u ovom slučaju. Poverenik ima ovlašćenja da pokrene nadzor u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, resorno ministarstvo je nadležno za inspekcijski nadzor u skladu sa Zakonom o informacionoj bezbednosti, dok Nacionalni CERT ima obavezu pružanja saveta i preporuka u slučaju incidenata.

KO JE KRIV?

Svesni pritiska koji trpe medicinske službe u jeku borbe protiv pandemije, složili smo se da je zasad najcelishodnije ne objavljivati informacije o ustanovi u kojoj se incident desio. S druge strane, nesumnjivo je reč o incidentu čija težina zahteva utvrđivanje odgovornosti.

Domaći pravni okvir predviđa razne mehanizme kako bi se ovakve situacije predupredile, ali su prilike na terenu često daleko od propisanih standarda. Iako dolaze u dodir sa izuzetno osetljivim podacima, zdravstveni radnici najčešće nisu u potpunosti upoznati sa svim rizicima, posebno u eri digitalizacije. Obaveza zdravstvenih ustanova je da imenuju lice za zaštitu podataka o ličnosti, ali se usled ograničenih resursa na ove pozicije često imenuju nedovoljno obučene osobe, čiji je primarni posao često u sasvim drugom domenu. U ovom slučaju je lice za zaštitu podataka mogao biti i neko ko se svakodnevno brine o osobama zaraženim koronom.

Budući da zaštita podataka danas zahteva i učešće IT stručnjaka, to za budžete ustanova javnog zdravstva predstavlja dodatno opterećenje. Ponekad to znači da isti ljudi brinu o svim tehničkim pitanjima u ustanovi, dok su daleko slabije plaćeni od kolega u privatnom sektoru, bez mogućnosti usavršavanja u oblasti informacione bezbednosti.

Informacioni sistem Covid-19 koji je propisala Vlada, po svojoj prirodi predstavlja centralnu tačku u

kompleksnoj arhitekturi za prikupljanje i obradu svih propisanih podataka. Prikupljanje podataka se odvija kroz različite kanale, dok je pojedinačna zdravstvena ustanova samo jedna od ulaznih tačaka u sistem. U takvom sistemu, jako je teško implementirati mere zaštite na nivou ulaznih tačaka, već ih treba definisati na centralnom nivou. Time se rizik od incidenata značajno smanjuje. Na osnovu ovog slučaja, došli smo do zaključka da je za svaku od zdravstvenih ustanova kreiran samo jedan korisnički nalog, čime nije predviđena mogućnost utvrđivanja individualne odgovornosti za zloupotrebu sistema.

KAKO JE TREBALO POSTUPITI?

Nesumnjivo je da je reč o IKT sistemu od posebnog značaja u kome se obrađuju posebne kategorije podataka o ličnosti, što znači da je prilikom njegovog razvoja i implementacije trebalo preduzeti sve mere propisane Zakonom o informacionoj bezbednosti i Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. SHARE Fondacija se detaljno bavila ovim merama u svom Vodiču za zaštitu podataka o ličnosti i Vodiču za IKT sisteme od

posebnog značaja.

U svakom slučaju neophodno je u potpunosti primeniti principe privacy by design i security by design, koji pri definisanju pristupa podrazumevaju:

- Svaki korisnik sistema ima svoj nalog za pristup
- Svaki korisnik sistema ima ovlašćenja za obradu samo onih podataka koji su neophodni za njegov rad
- Šifre za pristup se ne objavljuju putem javne mreže
- Postoji standard o složenosti šifre
- Ograničen je broj unosa pogrešne šifre

Naše nasumično otkriće na guglu otkrilo je nepoštovanje standarda bezbednosti i zaštite podataka u javnom zdravstvenom sistemu. Vanredno stanje zbog pandemije svakako ne može biti izgovor za loše obavljen posao, kao ni prepreka da se odmah sprovede detaljna analiza usklađenosti Informacionog sistema Covid-19 sa bezbednosnim standardima.

SHARE/BBS

SISTEMSKI PROBLEM

Informacioni sistem COVID-19 namenjen obradi ličnih podataka građana u vezi sa pandemijom, bio je osam dana (od 9. do 17. aprila) izložen neovlašćenom pristupu na veb stranici do koje se moglo doći gugal pretragom.

Zašto je bezbednosni propust sa Informativnim sistemom Covid-19 pre svega sistemski problem poslušajte na SHARE BBS podkastu.

SHARE/TV

BITKA ZA PODATKE ZA VREME PANDEMIJE

Informacioni sistem Covid-19 od uspostavljanja prate kontroverze. Nismo sigurni ko ga je napravio, pod kojim uslovima, niti da li je sistem izrađen u skladu sa standardima informacione bezbednosti i zaštite ličnih podataka. Međutim, najviše nedoumica je izazvala polemika da li su podaci o širenju virusa koji se čuvaju u tom sistemu verodostojni. Pogledajte SHARE video prilog.

ČITAJ VIŠE

TOKOVI PODATAKA U INFORMACIONOM SISTEMU COVID-19

Rekonstrukcija puteva kojima podaci o zdravlju građana ulaze i izlaze iz sistema, ukazuje da se prilikom uspostavljanja ovaj sistem više oslanjao na uputstvo za upotrebu kompjuterskog programa nego na ustavne i zakonske propise o rukovanju ličnim podacima građana.

Uloge ljudi i organizacija koji obrađuju osetljive lične podatke građana o njihovom zdravstvenom stanju, moraju biti definisane u odnosu na podatke građana, a ne u odnosu na softver. Iz tih uloga proističu njihove zakonske obaveze, kao i odgovornost u slučaju narušavanja ustavom garantovanih prava građana.

POSLE SVEGA

Autor: Marija Nikolić

Početak pandemije je mnoge od nas saterao u ćošak panike, dok je druge njen dalji tok direktno naveo na zavereničko razmišljanje. Kada nastupi osećaj nemoći, gubljenje kontrole nad stvarima koje ne razumemo, mi težimo psihološki da se utešimo usmeravajući svoj strah i negativne emocije ka institucijama i pojedincima za koje mislimo da imaju neke veze sa nerešenim problemom. Ali panika, kao ni zavera nikada ništa nije rešila.

Pojava vatre donela je ljudima puno mogućnosti: pre svega uticala je na način ishrane (rasteretila je stomak i uvećala mozak), unela je udobnost u način života, a postala je i sredstvo pomoću kog smo mogli da napadamo druge. Podmetanje požara sigurno nije bila prvobitna namera izumitelja vatre, ali se ubrzo ispostavilo da i takvo korišćenje predstavlja njenu upotrebnu vrednost. Svi ćemo se oko ovoga složiti: vatra je korisna, ali i opasna.

Nešto kasnije, pre oko 2400 godina, Platon je u spisu Fedar preispitao pojavu pisanja kao potencijalno opasne nove tehnologije, te postavio možda prvi poznati primer reakcionarnog tehnoskepticizma. "Tek će se govoriti o pravilnosti i nepravilnosti pisanja", kaže Sokrat titularnom atenskom aristokrati. Zatim pripoveda legendu o egipatskom bogu Teutu, koji je izumitelj broja i računanja, geometrije, "zvezdoznanstva", ali i pisma, koji je sve te darove predao kralju Tamu pa rekao: "Ovo će znanje, kralju, učiniti Egipćane mudrijima i pamtljivijima, jer pronađen je lek za mudrost i pamćenje." Međutim, umesto zahvalnosti koju bogovi inače dobijaju za uzvrat, kralj Tam svoj dar nije video pozitivno: "Nisi izumeo lek za pamćenje, već samo za podsećanje. Od mudrosti pak učenicima pružaš tek mnjenje, a ne istinu. Jer kad se po tebi mnogoga naslušaju [naime načitaju], a bez poduke, misliće da su mnogoznali, makar i neznalice, bar što se tiče mnoštva, i teški za učenje jer su postali nadrimudraci namesto mudri". Dakle, i pisanje tj. čitanje bez "poduke" je potencijalno opasno.

Psiholozi se slažu oko toga da strah od tehnologije ima patološki karakter, budući da se često odnosi na preuveličan i neopravdan strah. No, neki strahovi, kao na primer strah od izloženosti zračenju, mogu biti opravdani i tu upravo leži izvor problema: kako razlučiti koje rešenje je dobro, a koje loše po nas?

Izumitelji tehnologije svoja rešenja upravo i nazivaju tako – rešenjima, jer inicijalno nastaju iz pobude da nešto reše, unaprede i pojednostave. Međutim, ono što je izumitelju jednostavno korisniku može biti teško prihvatljivo, posebno ukoliko ne vidi suštinsku potrebu za takvim rešenjem.

Pojavu tehnofobije dodatno olakšava i u mnogim primerima potvrđena zloupotreba tehnologije, kao što je bio slučaj sa Cambridge Analyticom ili ugrožavanje ekosistema, kao što je slučaj sa mini hidro elektranama. Međutim, brojni razlozi za suprotstavljanje tehnološkom razvoju nisu samo zdravstveni i ekološki već i etički, kao u slučaju biometrijskog i video nadgledanja koje utiče na individualne slobode, kreirajući podlogu za progresivnu društvenu kontrolu, što može voditi ka novom totalitarizmu baziranom na tehnologiji.

Različite grupe ljudi prosto imaju različitu potrebu za tehnologijom, a prostor za tu vrstu izbora se sužava pa su tehnofobijske ideje redovna inspiracija

u umetnosti još od Frankenštajna, Metropolis a i Čarli Čaplinovog Modernog vremena. No, ispravno razumevanje konteksta u kom strah od tehnologije nastaje, vodi ka jedinom ispravnom odnosu prema tehnologiji i smislenoj društvenoj promeni.

NEO-LUDIZAM I PROMAŠENE METE ZAVERA

Strah od tehnologije izgleda iskonski. Međutim, tek pre otprilike dva veka, ljudi su shvatili da se ne treba bojati tehnologije same, već načina njene upotrebe. Ludistički pokret koji je nastao u Engleskoj početkom 19. veka (1811 – 1816), predvođen Nedom Luditom, nastao je na otporu protiv tekstilnih razboja koje su pristalice pokreta smatrali krivcima za masovnu nezaposlenost koja je nastajala za i nakon Prve industrijske revolucije. Nakon što su godinama ispoljavali svoje nezadovoljstvo palivši postrojenja i mašine, ideja o tome da je problem zapravo u društvenom sistemu a ne u mašinama nije došla baš lako.

Ludistički pokret se smatra jednim od prvih proleterskih pokreta i pokazuje suštinu sukoba između ljudi i tehnologije. Tako i danas, u doba povećane neizvesnosti usled pandemije Covid-19, aktivirani su brojni strahovi, te i strah od tehnologije, naučnih i medicinskih izuma koji preplavljaju građane egzistencijalno, mada neretko, i one samo estetski ugrožene. Dok se suočavamo sa ličnom nemoći, brojnim nepoznicama i konfuZnim

Mnogi građani imaju osećaj da žive u izraženo polarizovanom svetu u kom moćnici rade isključivo za svoje interese, a na štetu ogromne većine građana. To je sa jedne strane posledica pojednostavljenog razumevanja različitih aspekata društvene stvarnosti, gde se društvene snage pretvaraju u holivudske zlobnike, a sistemska stanja u laboratorije tih svemoćnih zlikovaca. Dodatnu potporu uprošćenom shvatanju realnosti pridodaje i sve snažniji globalni osećaj nejednakosti.

objašnjenjima pretećih događaja, potrebno je naći snage i pogledati u društveni kontekst iz kog ova osećanja dolaze. Bez obzira da li je ideološka polaznica levo ili više liberalno orijentisana, razlozi za verovanje svom strahu od tehnologije su koreniti i polaze iz istog centra neizvesnosti.

Taj površni narativ odražava dominantni model subjektivizma i kulta individualnosti koji je nastao pre svega u neoliberalizmu, a paradoksalno se može naći i kod onih sa leve strane političkog spektra, mada ređe. Međutim, iako se do banalnosti pojednostavljuje izuzetno kompleksan svet u kom živimo, gubljenje po obodima ideologija i empatično nijansirano bavljenje zavereničkim pričama nas može dovući do nekog kolektivnog odgovora na

Slično tome, strahove koje emituju ljudi uvereni da je pandemija Covid-19 deo surove zavere globalnih lidera kako bi primenili program smanjivanja sloboda građana teško je obuzdati, posebno onde gde je kriza iskorišćena u političke svrhe (najbolji primer je upravo Srbija, gde se krizom upravlja kao predizbornom političkom kampanjom).

pitanja: koji je najbolji odnos prema tehnologiji? Kako doći do preko potrebnih društvenih promena? Te kako osigurati bezbedno korišćenje tehnologije po merilima svesnih građana?

Na primer, priča po kojoj je Bil Gejts zli milijarder koji želi da kontroliše ljude sa 5G mrežama putem mikročipova ugrađenih u njihova tela obaveznom vakcinacijom, više je nego apsurdna no, sa druge strane postoji dovoljno legitimnih razloga da se preispita postojeći plutokratski sistem i njegov tehnokratski i paternalistički odnos prema institucijama i vlastima.

Takođe, strepnja od toga da se putem tehnologije mogu kontrolisati životi građana i upravljati njihovim ličnim podacima odveć je intuitivna i zasnovana na postojećim primerima gde su neke države i tehnološki giganti zloupotrebili tehnologiju u svrhu uvećavanja bogatstva ili održavanja političke moći

(Google, Microsoft, Amazon, Facebook, Cambridge Analytica...), kreirajući prave "skrivenne agende".

Iako ne možemo zaboraviti da je svet dosta veći nego što nam se čini i komplikovaniji od toga da bi ga mogli kontrolisati Illuminati, duboka država ili ljudi gušteri, ipak nije teško videti elemente globalnog klasnog sukoba. I dok vladajuća klasa uživa bogatstvo zasnovano na ekstremnoj nejednakosti i želi živeti živote bogova otuđenih od većine sugrađana, nije neobično da se nekima od nas to učini skoro nehumanim. Ali bez obzira na koje se istine iz straha i neznanja, blago rečeno, trapavo aludira, mi ne možemo dopustiti nekoherentno razumevanje fizičkog sveta u kom živimo i relativizaciju društvenih institucija. Mi moramo zavereničko razmišljanje da uobličimo u kritičko.

Strah od tehnologije je svakako jedan od jačih izvora zavereničkog mišljenja, a suočavanje s tim je neophodnost, pre svega jer takvo razmišljanje aktivira samo rezignaciju i potrebu za brzim rešenjima što je aktivnost koja kratko opstaje i brzo propada. Drugim rečima, zavereničkim razmišljanjem se, kao i panikom, ništa ne postiže. Štaviše, zabrinjavajući su psihološki trigeri takvog mišljenja jer su podložni uticaju bilo koga (fašista, sociopata, religijskih šarlatana, populističkih političara...) koji nude banalna objašnjenja i instant rešenja složenih društvenih procesa, i to najčešće takva koja, ironično, idu u prilog upravo "skrivenim agendama".

Otuda jedino preostaje da osnažimo jedni druge znanjem o nauci, medicini, tehnologiji, politici, ekonomiji i drugim važnim temama, te da što više poštujemo svoje i tuđe sposobnosti kritičkog razmišljanja, negujući lični suverenitet – osećaj da možemo biti značajni učesnici u stvaranju društvenih promena. Osnova kritičkog mišljenja je, dakle, u skepticizmu, ali ne u smislu banalnog raskrinkavanja stvari, već u smislu preusmeravanja pažnje, uticaja i udaljavanja od bezvrednih sujeverja i popularnih dezinformacija, a u pravcu ideja i akcija koje smisljeno i temeljno koriste čovečanstvu i svetu, a ne samo sebi samom. To je onaj skepticizam koji vidimo u naučnom metodu. Dakle, istraživanje nije gledanje YouTube, Tiktok ili Facebook sadržaja, nisu ni uvidi stečeni pod dejstvom halucinogenih supstanci, čija se blagotvornost kod nekih mentalnih fenomena nikako ne isključuje (naučna istraživanja sve više pokazuju), kao što nije ni čitanje naučnih radova – to je studiranje, odnosno učenje. Naučno istraživanje je proces koji traje duži vremenski period i košta nekoliko miliona dolara, izvodi se najčešće u laboratoriji snabdevenoj dobrom opremom, u nekom institutu ili univerzitetu gde vam podršku daju i timovi najboljih studenata i post-doktora, te odlasci na konferencije i objave radova u naučnim časopisima gde izlažete svoje hipoteze i bivate kritikovani od strane kolega. Tek nakon toga, možemo da kažemo da smo uradili istraživanje. A pošto ne možemo i ne moramo svi da radimo istraživanja, mi ostali moramo da se opredelimo kome ćemo da verujemo i za koje

vrednosti se borimo, srcem i umom zajedno. Mi kao civilizacija dakle vapimo, između ostalog, i za jednom snažnom pedagoškom transformacijom.

S druge strane, postoji još teži zadatak a to je da pružimo uverenje i podršku onima kojima fizička i društvena stvarnost izmiču kroz prste u potrazi za njenim shvatanjem. A za to su nam potrebni novi okviri koji nude održive forme materijalne, psihološke i duhovne nege. A da bi se bolje nosili s tim, neophodan nam je istinski osećaj sigurnosti koji dolazi od zdrave, bujne zajednice prijatelja, porodice, komšija i kolega.

Vreme pandemije je zato posebno važno jer pojačava osećaj realnosti i predočava iluzije. Ukazuje na strahove i propuste koje pravimo kao pojedinci, društvo ili civilizacija. I zato je teško pobeći od činjenice da društvene krize, izazvane čak i pandemijom zaraznog virusa, neminovno proizvode glasnogovornike promena jer odluke koje danas budemo napravili imaće trajne odjeke daleko u budućnosti.

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

616.98:578.834]:3

004.738.5:342.738(497.11)

172

INTERNET u doba pandemije : vodič za preživljavanje / [autori Andrej Petrovski ... [et al.]] ; [ilustracija Igor Vujčić]. - Beograd : Share Fondacija, 2020 (Novi Sad : NS Press). - 64 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 200.

ISBN 978-86-89487-18-3

1. Петровски, Андреј, 1991- [аутор]

а) Ковид 19 -- Друштвени аспект б) Право на заштиту података о личности -- Интернет

COBISS.SR-ID 22835977

